

- Ярош, С. Горобчишина ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство "Україна"], 2009. – 80 с.
6. Европейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Європи. – Вид. 2-е, випр. і доповн./ За ред. Ключковського. – К.: Логос, 2009. – 500с.
7. Серьогін С. Консенсуна демократія в інтегрованих системах публічного управління: європейський досвід та Україна / С. Серьогін, В. Баштанник// Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць. - 2007. - № 2 (28) - С. 3 – 14.
8. Michels R. Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy / R. Michels. – Glencoe, IL. : Free Pres, 1915. – 367 с.
9. Weber M. Economy and Society / M. Weber // From Max Weber: Essays in Sociology. – Oxford University Press. 1946. – С. 39 – 52.
10. Романюк А. Оцінка переваг і проблем пропорційної виборчої системи на прикладі країн Західної Європи та у світлі парламентських виборів в Україні у 2006 році / А. Романюк // Вибори та демократія. – 2006. – № 3 (9). – С.4 -10.
11. Ермолаев А. О чем свидетельствуют региональные выборы 2006. Аналитический доклад / Андрей Ермолаев, Владимир Лупаций, Валентина Романова; Центр социальных исследований "София"- Киев. 2006.- 59 с.
12. Список депутатов Одесского городского совета XXIV созыва: по состоянию на 03.07.2002 г./ Одесский городской совет.- Одесса. 2002. – 10 с.
13. Список депутатов Одесского городского совета V созыва: по состоянию на 20.07.2007 г./ Одесский городской совет.- Одесса. 2008. – 12 с.
14. Соціологічне опитування. Якою мірою Ви впливаєте на владу? Центр Розумкова. [Електронний ресурс] – Режим доступа к сайту: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=441

Сакун А. В. – к.філос.н., старший викладач філософії Донецького національного університету економіки та торгівлі імені М. Туган – Барановського

УДК: 128+340.07

ЛЮДИНА ЯК НОСІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ

В статті проводиться аналіз індивідуалізації людської свідомості та суспільного життя. При цьому, індивідуалізована свідомість розглядається як носій загальнонародних та загальновидових інтенцій. Наводяться критерії класифікації людської свідомості. Автор звертає увагу на необхідність її реформи та пропонує шляхи реалізації останньої.

Ключові слова: громадянин, людська свідомість, громадянське суспільство.

В статье проводится анализ индивидуализации человеческого сознания и общественной жизни. При этом, индивидуализованное сознание рассматривается как носитель общенародных и общевидовых интенций. Приводятся критерии классификации человеческого сознания. Автор обращает внимание на необходимость её реформы и предлагает пути реализации последней.

Ключевые слова: гражданин, человеческое сознание, гражданское общество.

In the article the analysis of the individualization of human consciousness and public life is conducted. In this case, [individualizovano] consciousness is considered as the carrier of public and [obshchevidovykh] intensions. The criteria of the classification of human consciousness are given. The author focuses attention on the need for its reform and proposes the way of the realization of the latter.

The keywords: citizen, human consciousness, civic community.

Демократично-правовий тип державного устрою, громадянське суспільство, ясна річ, не можуть базуватись як на засадах виключно раціоналістичної, об'єктивно-ідеалістичної теорії свідомості, так і засадах матеріалістичного розуміння історії. І в тій, і в другій людська індивідуальність, індивідуальна свідомість більшою мірою декларативні, ніж придатні для практичного формування людини в гуманістичному напрямку. Звичайно, не тому, що індивідуальне ігнорується, заперечується чи недооцінюється. Суть в іншому: практичні виконавці в системі освіти й виховання завжди спрощують зміст теоретичних положень, використовують примусові, а не теоретико-пізнавальні просвітницькі методи впровадження вихідних постулатів класичних, як їм здається, філософсько-педагогічних систем.

Не можна, ясна річ, бездумно використовувати й духовну спадщину так званих суб'єктивно-ідеалістичних філософських теорій свідомості. Людська суб'єктивність правомірна, але, якщо її канонізувати, вона легко переходить у суб'єктивізм, у волонтаристське свавілля, яке наприклад, ставши державно-політичною ідеологією, неодмінно породжує деспотичну форму влади, за якої взагалі немає людини, окрім особи деспота й тирана.

Так чи інакше доводиться визнавати об'єктом і суб'єктом суспільства кожну окрему людину, яка через мову промовляє і проголошує як «монадичні», так і загальносуцї прагнення. Подібний підхід з особливою виразністю сформулював Л. Фейербах. Говорячи про сутність свого підходу до визначення людини як духовно-чуттєвої істоти, атрибутами якої є розум, воля і любов, він зазначав: «Я ототожнюю рід з індивідуумом, індивідуалізую загальне, але саме тому узагальнюю індивідуума. Тобто розширюю поняття індивідуума. Так що індивідуум є для мене абсолютною істотою» [1, с. 49].

Ще більш виразно принцип індивідуалізації людини та індивідуалізації суспільного життя сформульовано ним у наступній тезі: «Мій принцип охоплює всіх індивідуумів: минулих, нинішніх і майбутніх: точка зору індивідуальності є точка зору безкінечності й універсальності, «безглуздою» в сенсі наповненого забобонами й заздрісного розуміння, але досить хороший в сенсі життя, адже це єдино творча й продуктивна нескінченність і універсальність» [1, с. 51 - 52]. Зазначимо, що саме таке розуміння сутності людини було покладено в основу побудови громадянських суспільств у західноєвропейських країнах, одночасно ставши підґрунтям соціал-демократичної політичної ідеології, яка виходила з тези видатного німецького гуманіста про те, що індивідуалізм - це соціалізм, а не навпаки.

При цьому, індивідуалізована свідомість має загальнородові й загально-видові інтенції. Вона зовсім не настільки суб'єктивна у своїх життєво визначальних проявах, аби їх не можна було брати як наріжний камінь побудови правового суспільства. Мова як сукупна свідомість людства якраз і промовляє не просто словами-позначками, а категоріями-поняттями, які мають для людини визначальне життєдіяльне значення. Вона конституює як тілесно-фізіологічні потреби, без задоволення яких життя неможливе (звідси право на життя є найпершим конституційним правом людини), так і духовні, задоволення яких формує її як самодостатню істоту, господаря своєї життєвої долі. Саме тому першими категоріями мови, якими наші попередники позначали значимі для них потреби, були іменники й дієслова, взаємозалежні й взаємоперетворювальні.

Якщо під таким кутом зору поглянути на історію пізнання, можна побачити, які категорії свідомості людство повідомляло саме собі. Це ті, в яких окреслювались природно-соціальні (й соціально-природні) умови його життя - бажаного, належного, можливого і фактичного, очевидно достовірного, дійсного в своїй дієвій сутності. Категоріально-понятійний арсенал був значний, але головні напрямки, про які повідомляла свідомість, визначались категоріями свободи, права, справедливості, правомірності, правильності, волі, закону, розуму, совісті, сумління, гідності, достоїнства, рівності, обов'язку, добра і багатьох подібних до них за родом і видом. Це категорії, які розроблялись у всіх без винятку так званих формах свідомості. Деякі з них монополізували їх, від чого очевидні недоліки, головні з яких: абстрактне моралізування, надмірна формалізація та ідеалізація, домінування умоглядно-належного над фактично достовірним і зворотна реакція – абсолютізація емпіричної дійсності та зневажливе ставлення до раціонально-теоретичних обґрунтувань.

Якщо людина є духовною істотою, носієм свідомості та її господарем, тоді необхідно класифікувати свідомість відповідно до її цільових і ціннісних устремлень. Природні істоти цілеспрямовуються інстинктом життя, який і є законом або ж їх природним правом на нього. Але такий спосіб життя і таке право змішані на смерті як засобі для виживання: помирає як жертва, так і, врешті-решт, агресор, суб'єкт нападу. Це норма природного способу життя, яка забезпечує цілісність роду, в межах якого все ж таки «ворон ворону очі не виклює».

Людина, на відміну від природних особин, є індивідуально-родовою істотою, є родовим, але все ж індивідом, носієм самосвідомості. Забезпечуючи умови свого життя за рахунок життя інших, в тому числі подібних до себе, в неї не може не з'явитись і тому з'являється почуття відповідальності за спосіб життя за рахунок будь-чийої смерті. Наявність такого почуття, власне, тільки й може характеризувати людину як специфічну природну істоту, здатну до самовдосконалення за рахунок того, що своє життя вона може і зобов'язана зробити об'єктом дослідження й предметом аналізу, його сенсом і метою.

Кожен, хто усвідомлює щойно сказане, не може не визначати свідомість, себе самого як її носія в координатах цілепокладання. Класифікації в такому разі піддаються не форми суспільної свідомості,

а форми, в яких кожна людина, вчений-аналітик у першу чергу, об'єктивно індивідуалізує себе, хоча й не завжди такий процес усвідомлюється. Ось саме ця об'єктивність і піднімає індивідуальне самоствердження до статусу загальної, а тому соціально-суспільної тенденції, не обов'язково відомої емпіричним індивідам, а тому не зобов'язуючої для них, - вони сприймають свій спосіб життя як виключну індивідуалізацію, а не соціалізацію.

Класифікована відповідно до цілей життя свідомість може виглядати найрізноманітнішим чином. У даному випадку вона може класифікуватись за світоглядним принципом, оскільки у світогляді людина споглядає себе саму у всій сукупності своїх життєвих проявів, є ціллю для себе самої. Якраз таку класифікацію маємо у філософії Гегеля. Суб'єктивний дух народної свідомості, стаючи історичним, набуває статусу об'єктивного, загальнонародського, суспільного у формах міфології (мистецтва), релігії та філософії.

Звичайно, можна навести й інші критерії класифікації свідомості. Але зупинимось на трьох запропонованих. Вони, на наше переконання, найбільшою мірою відтворюють міру людини як істоти, дух життєдіяльності якої може стати для неї відомим, отже, бути її свідомістю на рівні самосвідомості. Одвічне питання: «Чому людина знає, що таке добро, але не завжди діє добродійно, частіше злочинно?», може вирішитись не на рівні знань, які є категорією і продуктом науково-пізнавального мислення, а рівні відомого їй як зі свого власного досвіду, так і свідчень тих літературних джерел, які витримують наявний рівень свідомості. Почути, прочитати, побачити може той, хто, по-перше, має бажання до цього, по-друге, розмірковує над цим, по-третє, чия свідомість досить тісно перетинається зі змістом вчень як мовою, так і її лексикою.

Це вкрай необхідно в умовах демократизації сучасного українського суспільства, в якому свобода слова, особливо в його народному виконанні, досягла таких масштабів, які мало корелюються з наявністю в її лексично вираженому змісті чітких розумних орієнтирів його розвитку. В такій ситуації важливо, щоб свобода висловлювань не стала практикою пустопорожніх балачок. Той же Гегель відмічав, що надмірна балакучість є ознакою слабого розуму [2, с. 190]. Щоб розумне стало дійсним, потрібно зміст розмов піддати пізнавальному аналізу - тоді він стане відомим як зміст об'єктивного розуму в його чіткій світоглядній і методологічній спрямованості. Єдність свідомості та правосвідомості якраз і проявляється в тому, що звичними для неосвіченої народної свідомості є розмови про добро і зло, справедливість та її відсутність. Саме тому їй потрібно спрямувати на вироблення потреби в їх сутнісних визначеннях, оскільки їх значення для всіх людей аксіоматичне.

Не можна сказати, що таке завдання не ставилось філософською думкою в контексті, так би мовити, філософії історії як історії філософії, історії пізнання. Завжди йшлося про консерватизм народної думки, яка, бажаючи жити по правді і справедливості, не бажаючи нікому зла, тим не менше не дослухалась до думок мислителів і мудреців, які пропонували їй підняти над випадковістю чуттєвого сприйняття світу, яка, не будучи обласоружена аналітико-синтетичним мисленням, породжує суб'єктивізм у суспільних відносинах між людьми і, як наслідок, зло і несправедливість.

Сказане не означає, що досить народу пояснити причини його поневірянь і вони зникнуть. Ми переконані, що темрява народної свідомості може бути подолана в тому випадку, якщо їй буде протистояти таке ж потужне світло світоглядно-методологічного впливу на неї з боку тих засобів, які з кожним новим етапом історії стають все більш впливовими. Настільки впливовими, що стане можливим якісний стрибок із темряви невігластва до голосу розуму. В даному випадку досить слушно виявляється думка молодого К. Маркса, який стверджував наступне: «Реформа свідомості полягає лише в тому, щоб дати світу прояснити для себе свою власну свідомість, щоб розбудити світ від марень про самого себе, щоб пояснити йому смисл його власних дій. Все наше завдання може полягати тільки в тому, щоб...надати питанням релігії та філософії форму, яка відповідає людині, що усвідомила саму себе. Таким чином, наш девіз повинен проголошувати: реформа свідомості не засобами догм, а засобом аналізу містичної, собі самій незрозумілої свідомості, незалежно від того, чи це її релігійна або ж політична форма. При цьому виявиться, що світ вже давно марить про предмет, яким можна насправді оволодіти, тільки усвідомивши його. Виявиться, що мова йде не про те, щоб подумки провести велику розмежувальну лінію між минулим і майбутнім, а про те, щоб здійснити думки минулого. І, нарешті, виявиться, що людство не починає нової роботи, а свідомо здійснює свою стару роботу. ...Це - робота для світу і для нас. Вона може бути лише справою об'єднаних сил. Мова йде про сповідь, не більше. Щоб очиститись від своїх гріхів, людству потрібно тільки оголосити їх тим, чим вони є на справді» [3, с. 31].

Як бачимо, тут міститься ціла програма дій, яку, на жаль, не здійснювали в СРСР, оголошуючи вчення К. Маркса науковим і об'єктивним, водночас ділячи його творчість на два періоди - нібито

молодого й ще науково незрілого романтика і зрілого мислителя як начебто ідеолога пролетарського робітничого руху.

У свою чергу, реформа свідомості полягає в тому, щоб надати так званій суспільній свідомості - свідомості містичній у своїй колективній засліпленості хибними уявленнями - форму самосвідомості, оскільки лише вона має статус індивідуально вмотивованої у своїх суспільно-практичних діях і цілях.

Прояснення свідомості досягається світоглядними формами самосвідомості, до яких, наприклад, належить міфологічна містика, що долається релігійним та філософським типами світогляду, які, взяті разом, мають також методологічний вплив, вказуючи певні шляхи життєдіяльності людині: істинні, якщо вона свідомо їх змісту, та хибні, якщо вона діє стихійно, інерційно, без роздумів і, як зазначав Гегель, без «мук мислення».

У свою чергу практичною для філософії є аналітична робота, яку здійснює теоретична думка, мислення, формуючи царину думки, яка в її буденному функціонуванні набуває переважно стихійного вигляду і містичного прояву, форм безпідставних мрій і очікувань, які нібито здатні самореалізуватись без того, щоб сама людина доклала зусиль для їх здійснення. При цьому об'єктом мрій в усі часи є, безумовно, утвердження добра і справедливості в суспільстві. У зв'язку з цим також у всі часи головним завданням і людства в цілому, і особливо його інтелектуальної еліти є робота по реконструкції думок минулого, яке в нереклексивній народній (колективній) свідомості завжди витлумачується як сучасне. Але здійснення має бути не стихійно-практичним, а практичним в розумінні попередньо осмисленим тими, хто здатен йти попереду. Ними мають і можуть бути лише ті, хто дає собі працю осмислення досвіду минулого і водночас брати на себе тягар осмислених сучасних практичних дій.

Осмислення досвіду минулих поколінь має форму сповідального пізнання, що передбачає повідомлення людству про правду його історичного буття як буття колективного невігластва, яке не чує і не хоче чути того, чого воно не розуміє, оскільки схильне до ототожнення свідчень чуттєвого досвіду зі свідченнями об'єктивності.

На жаль, будуючи нове суспільство, українська політична еліта, чий вплив на народну свідомість на тлі мізерного впливу філософів просто надмірний, продовжує неправомірно вивищувати свої бажання такими заявами, що буденна мудрість народу постійно виявляється мудрішою за еліту, якої взагалі в Україні нібито немає. Інакше кажучи, продовжується неправда про правду, хоча ніщо не заважає проголошувати саме останню, неправда про мислителів і їх роль в історії людства на рівні громадської думки набирає форму okazji (наприклад розповідей про їх сексуальне життя), що відбулися з відомими людьми, що свідчить про наступне - свобода слова явно бере верх над потребою у свободі мислення.

Пошлемось на філософію даосизму з його принципом недіяння. «В давнину ті, хто наслідували дао, не давали освіту народу, а робили його невігласом. Важко управляти народом, коли у нього багато знань. Тому управління народом за допомогою знань приносить країні нещастя, а без їх допомоги приводить країну до щастя» [4, с. 134]. Звичайно, можна послатись на традиційний східний деспотизм, але для філософії немає принципової різниці час і місце, а має значення лише напрям мислення та його висновки. Інше пояснення, аналогічне наведеному з філософії даосизму, маємо в античній класиці. А саме: «Якщо б я володів знаннями, то йшов би широким шляхом. Єдина річ, якої я боюсь, - це вузькі стежинки. Великий шлях цілком рівний, але народ полюбить стежинки» [4, с. 130].

Отже, приставши на позицію комунікативності, ми маємо одночасно бачити в історії філософії такий дискурс, де мова йде про те, що нібито народ не здатен стати на шлях істини.

Справа з іншого: в добу інформаційних технологій відставання людини в об'єктивному пізнанні робить її залежною від речового світу, за античною термінологією - рабом по природі. Це не зовсім вірно, що Аристотель був ідеологом рабовласництва. Навпаки, це ідеолог правового стану суспільства як громадянського і справедливого, бо він визнавав, що: «влада пана над рабом протиприродна; лише по закону один - раб, інший - вільний, по природі ж ніякої різниці немає. Тому і влада пана над рабом, як заснована на насильстві, несправедлива» [5, с. 381]. Визначаючи людину як істоту політичну, він відзначав: «Душа володарює над тілом як пан, а розум над нашими прагненнями - як державний муж. Звідси ясно, настільки природно й корисно для тіла бути підлеглим у душі, а для залежної від афектів частини душі - бути підлеглою розуму й розсудливому елементу душі і, навпаки, якою завжди є шкода за рівного або зворотного співвідношення» [5, с. 383].

Ясно і те, що звільнення людини від рабства за природою залежить від пізнавальних зусиль

самої людини, яка має відчутти й усвідомити себе вільною в тому випадку, коли їй відкривається розум природи в ній самій як істоті мікрокосмічній. Можна звільнити людину від рабства по закону, але знайти в собі природу свободи - це персональне завдання кожної людини як окремішності.

Слід зазначити, що філософи лише створюють відповідну методологію самопізнання, а процес звільнення належить самій людині персонально. Недостатньо заявляти: «Дайте нам свободу!», потрібно прагнути до неї відповідною духовно-практичною діяльністю, адже істина - це дійсність розумно-вольової дії, яка належить самій діяльній істоті, якою є людина. Це, як писав Гегель, не монета, яку можна покласти у кишеню - вона лежить не там, вона належить мисленню, яке своїм об'єктом і предметом робить з людини мислячу істоту. «Всі ті, - вказує Аристотель, - хто такою значною мірою відрізняється від інших людей, якою душа відрізняється від тіла, а людина від тварини (це буває зі всіма, чия діяльність полягає в застосуванні фізичних сил, і це найкраще, що вони можуть дати), ті люди за своєю природою - раби; для них найкраща доля - бути підлеглими у такої владі. Адже раб за природою - той, хто може належати іншому (тому він і належить іншому) і хто причетний до розсуду такою мірою, що здатний розуміти його накази, але сам розсудом не володіє» [5, с. 383].

На нашу думку, наведених аргументів достатньо, аби вважати питання про участь громадян у громадянському житті суспільства проблемою. Як вище було визначено, від того, наскільки пересічна (масова) людина перейнята у своєму приватному житті загальною справою, зайнятість якою є її нібито природний обов'язок, залежить її спроможність бути залученою (чи ні) до легітимуючого дискурсу ліберального суспільства. Як казав М. Гайдегер: «відповідати на поклик Буття сущого». Це не завжди вдається, але це єдино вірний світоглядно й методологічно визначений філософією шлях становлення людини як істоти політичної, оскільки саме філософія свідомо кличе людину на шлях самопізнання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фейербах Л. История философии. Собрание соч. в 3-х т. / Л. Фейербах ; пер. с нем. М. М. Григорьян. – М. : Мысль, 1974. – Т. 1.- 1974. – 485 с. – (Философское наследие).
2. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Философия природы / Гегель Г. В. Ф. ; пер. с нем. Огурцова А. П.; отв. ред. Е. П. Ситковский. - М. : "Мысль", 1975.- Т. 2. - 1975. - 695 с. - (Филос. наследие).
3. Маркс К. К критике гегелевской философии права. Введение Сочинения: в 50 т. / К. Маркс, Ф.Энгельс ; пер. с нем. Г.В. Плеханова. – М. : Политиздат, 1955. – Т.1. - 430 с.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич : Відродження, 1991. – 341 с.
5. Аристотель. Метафизика. Сочинения: в 4 т. / Аристотель [ред. - сост. В.Ф. Асмус]; пер. с древнегреч. – М. : Мысль, 1976. – Т.1. - 1976. – 830 с.

Ткачук Ю. В. – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

УДК: 323.2:316

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВАХ, ЩО ТРАНСФОРМУЮТЬСЯ

У статті аналізуються поняття і види легітимності влади у сучасних суспільствах, що трансформуються, зокрема України.

Ключові слова: легітимність, стабільність, легітимація, харизматичне лідерство, традиційна легітимність, раціонально легітимність.

В статтє анализируются понятие и виды легитимности власти в современных трансформирующихся обществах.

Ключевые слова: легитимность, стабильность, легитимация, харизматическое лидерство, традиционная легитимность, рациональная легитимность.

In the article a concept and types of legitimate of power is analyzed in the modern transformed societies.

Key words: legitimate, stability, legitimation, charismatic leadership, traditional legitimacy, rational legitimacy.